

Torah from Around the World

---

*Het is niet aan jou om het werk te volbrengen,
maar ook niet om je eraan te onttrekken.*

Pirké Avot 1:17

Sjabbat 28 januari 2023/ 6 Sjewat 5783, Bo, Sjemot /Exodus 10:1 - 13:16

Tanach blz. 127 - 135

Haftara: Jirmijahoe 46:13 - 28

Tanach blz. 1015

Vertaler: Benjamin Cohen

Commentaar: **Dr. Hillel Gruenberg** is directeur van de afdeling Israël Engagement van het Jewish Theological Seminary te New York.

Oorspronkelijke Engelse tekst: <https://www.jtsa.edu/torah/the-liberating-power-of-the-calendar/>

De bevrijdende kracht van de kalender

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם רִאשׁוֹן הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִי לְלֶכֶת לְחַדְשׁוֹ הַשְּׁמִינִי:

'Voortaan moet deze maand bij jullie de eerste maand van het jaar zijn.' (Exodus 12:2)

In parasjat Bo instrueert God Mosjé formeel te beginnen met het tellen van de maanden, waarbij de maand Aviv (later Nisan) het begin vormt van wat we nu kennen als de Joodse kalender. Dit gebod vertegenwoordigt het eerste gebod dat aan het volk Jisraëel is gegeven, en pas het derde of vierde in de hele Tora. Het lijkt misschien vreemd dat dit, van de vele geboden die het volk Jisraëel uiteindelijk zal ontvangen, als eerste wordt gegeven, zelfs nog vóórdat de uittocht uit Egypte voltooid was. De instelling van dit unieke Joodse kalendersysteem (de overlap met andere kaders terzijde) was echter een noodzakelijke voorloper om zowel de gemeenschappelijk-religieuze praktijk als de geestelijke emancipatie van een nog maar pas (of beter gezegd, binnenkort) vrij volk te ondersteunen.

De middeleeuwse commentator rabbijn Ovadiah Sforno geeft een duidelijk antwoord op het chronologische belang van dit gebod, door te zeggen dat slaven geen controle hebben over het gebruik van hun eigen tijd, de "*dagen, uren en zelfs minuten [van een slaaf] stonden onder controle van uw opzichters.*" Om verder te gaan met dit idee: het beheer en de registratie van tijd zijn niet alleen fundamentele kenmerken van vrije mensen, maar van een vrij volk dat controle heeft over zijn eigen lot.

Het doelmatig op schrift stellen van een kalendersysteem is een prestatie die wordt gedeeld door de grote beschavingen van de menselijke geschiedenis. Van Babylon tot Rome tot China in de oudheid, de islam en het christendom in de middeleeuwen – naast talloze andere – zorgen de zorgvuldige beschouwing en meting van de tijdsfasen die in de natuurlijke wereld worden weerspiegeld voor de orde en het kader dat alle andere maatschappelijke prestaties mogelijk maakt. Bovendien zijn maanden van bijzonder belang als tussenmaat van tijd, ze dienen als de container voor de uren en weken waaruit ons dagelijks bestaan bestaat, en omvatten de jaren waaraan we de langere voortgang van het leven van onszelf, onze gezinnen en onze bredere gemeenschappen afmeten.

Nachmanides' begrip van het eerste gebod van het boek Sjemot spreekt ook over het beschavende karakter van het gebod. Van bijzonder belang voor hem is de formulering "*deze maand bij jullie de eerste maand*" הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם רִאשׁוֹן הַשָּׁנָה, terwijl in het volgende vers Mosjé en Aharon de opdracht krijgen om te spreken tot "*de hele gemeenschap van Jsraëel*" (12: 3) over het uitkiezen van een offerlam. Voor Nachmanides geeft de bewoording "**bij jullie**" (die volgt op de beschrijving in het voorgaande vers dat God tot Mosjé en Aharon sprak) aan dat de berekening en registratie van maanden een taak is waarop leiders en experts toezicht moeten houden. Het specifieke verband tussen het tellen van maanden en juridische of technische expertise versterkt het verband tussen een effectief beheerd kalendersysteem en een georganiseerde gemeenschap.

Hizkuni benadrukt verder hoe deze specifieke telling van maanden relevant is in de collectieve ontwikkeling van het Joodse volk, door uit te leggen dat de woorden "**bij jullie**" impliceren dat deze op de maan (later op de maan en zon) gebaseerde berekening van maanden exclusief voor Joden is en niet voor de volken onder welke zonnekalendersystemen de overhand hebben. Dit lijkt zelfs nog signifikanter als we kijken naar twee latere, niet onbelangrijke mitzwot die betrekking hebben op de berekening van tijd: het houden van Sjabbat en van Rosj Hasjana.

Het tellen van deze kleinere en grotere tijdsmaten heeft niet specifiek betrekking op een ervaring of eigenschap van het volk Israël, maar veeleer op het geheel van het bestaan – waarbij Rosj Hasjana en Sjabbat onze aandacht vestigen op respectievelijk het begin en de voltooiing van het werk van schepping. Ook al geven de rabbijnen van de Misjna vier soorten Nieuw Jaar aan (Rosh Hashanah 1:1), het is vanaf deze "eerste der maanden" dat alle Joodse feesten worden berekend. Het vermogen om dergelijke gemeenschappelijke vieringen openlijk te beoefenen is het exclusieve domein van vrije mensen en het is daarom geen toeval dat de timing van grote feestdagen wordt bepaald in relatie tot *מן חרותנו*, het moment van onze bevrijding.

Maar het is niet alleen om redenen van maatschappelijke samenhang en gemeenschappelijke naleving dat de instelling van een kalendersysteem voorrang kreeg onder de mitzwot. Een geordend kalendersysteem is net zo goed belangrijk voor individuele opvattingen over tijd en het eigen gevoel van keuzevrijheid als vrij persoon. In overeenstemming met het eerder genoemde commentaar van Nachmanides, is het voortschrijden van de tijd voor tot slaaf gemaakte onderdanen in grote mate, zo niet volledig, onmerkbaar. Te midden van de eentonigheid van dwangarbeid kunnen dagen, maanden en zelfs jaren gemakkelijk in elkaar overvloeien om zo een statisch, oneindig en onveranderlijk heden te presenteren waarin het concept van persoonlijke of historische vooruitgang ondenkbaar is.

Op een vergelijkbare manier legt de politicoloog Benedict Anderson, in zijn baanbrekende werk *Imagined Communities*, een direct verband tussen de opkomst van moderne autonome nationale gemeenschappen en veranderende percepties van tijd. In de wereld van religieus gerechtvaardigde dynastieën, betoogt hij, beschouwde de menselijke massa die het onderwerp was van deze regimes de tijd (en in het verlengde daarvan: hun eigen leven) als onveranderlijk, en niet dynamisch, vloeiend en in staat tot radicale verandering of evolutie. Dit wordt weerspiegeld in de statische weergave van menselijke activiteit en uiterlijk in de loop van de tijd - denk aan middeleeuwse christelijke beelden die oude figuren zoals Maria of de apostelen presenteren in hedendaagse Europese kleding en huid.

Dit kwam ook tot uiting in de apocalyptische 'messiaanse' tijdsopvatting die zowel door kerk als staat naar voren werd gebracht, d.w.z. dat het einde der dagen nabij was en dat daarom elke vooruitgang zowel onmogelijk als zinloos was. "*De middeleeuwse christelijke geest had geen idee van de geschiedenis als een eindeloze keten van oorzaak en gevolg of van radicale scheidingen tussen verleden en heden.*" (Anderson, 23). Om vergelijkbare redenen verzetten veel orthodoxe Joden, die zich strikt aan de op de komst van de Masjiach georiënteerde opvatting van de Joodse tijd hielden, zich in de begintijd tegen het zionisme (en enkelen doen dat nog steeds), bewegend dat de activiteiten van vroege zionistische kolonisten de uitdagende stelling vormden dat menselijke vooruitgang, in plaats van goddelijke voorbeschikking, de verlossing van Jisraël zou kunnen bewerkstelligen.

Voor Anderson konden samenlevingen van voormalig onderdrukten alleen in oneindig-maar-geordende 'kalendertijd' nieuwe egalitaire beschavingen bedenken, gebouwd op het idee van de natiestaat. Evenzo hadden de pas bevrijde Jisraëlieten in ons geval hun eigen kalendertijd nodig, en niet het onheilspellende heden en de toekomst van de slaaf, om zich een pad voorwaarts in tijd en ruimte voor te stellen. Alleen met dit nieuwe mentale kader konden voormalige proefpersonen zich een wereld voorstellen die gebaseerd was op vooruitgang en verandering die teweeggebracht werd door individuele en collectieve tussenkomst.

Deze relatief recente parallellen voegen nog een laag toe aan het belang van een nieuwe kalenderstructuur voor een eerder tot slaaf gemaakt volk, en nog een reden voor de primaire plaatsing van deze mitzwa onder de 612 anderen. Het gaf de ontluikende Israëlitische samenleving niet alleen een beschavingssysteem dat uniek was voor henzelf, maar ook een raamwerk waardoor elke Israëliet zichzelf kon zien als een vrij persoon die voorwaarts gaat in de tijd en invloed uitoefent op zijn eigen toekomst en die van zijn samenleving. Door het systeem van de maand (שָׁדֵי/chesj) te ontvangen, bezaten de voormalige Hebreeuwse slaven nu een specifieke Joodse maatschappelijke ordening en een nieuw begrip van hun vermogen tot innovatie (שִׁדּוּס/chesj) en vooruitgang als vrije mensen.